

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ НАРКОТИЗМУ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Охарактеризовано поняття наркоманії яке має базовий характер для сучасного антинаркотичного законодавства. Визначено, що наркоманія має виключно медичний зміст. Запропоновано для використання в якості юридичного поняття наркотизм. Виділені основні змістовні характеристики наркотизму. Досліджено особливості зміни поняття наркотизм в залежності від криміналізації чи декриміналізації «легких» наркотиків.

Ключові слова: наркоманія, наркотизм, медичний зміст, юридичний зміст, соціальний зміст.

The main provisions concerning the notion of drug addiction as the basic concept are described. The medical content of this concept is explored.

The concept of drug addiction is analyzed. The description of this concept in the legal aspect is given. The peculiarities of the change of the concept of narcotomism depending on the criminalization or decriminalization of «light» drugs are investigated.

Key words: drug addiction, drug addiction, medical content, legal content, social content, decriminalization of «light» drugs.

Охарактеризовано понятие наркомании которое имеет базовый характер для современного антинаркотического законодательства. Определено, что наркомания имеет исключительно медицинское содержание. Предложено для использования в качестве юридического понятие наркотизм. Выделены основные содержательные признаки наркотизма. Исследованы особенности изменения понятия наркотизм в зависимости от криминализации или декриминализации «легких» наркотиков.

Ключевые слова: наркомания, наркотизм, медицинское содержание, юридическое содержание, социальное содержание.

У сучасних умовах розбудови правової держави кримінально-правова політика реалізується через систему законів, спрямованих на протидію злочинності в цілому та її різновидів, зокрема наркозлочинності. В окремі періоди розвитку української державності, в першу чергу радянської доби, доцільно було говорити про відсутність послідовної державної політики в області боротьби з наркозлочинністю як такої, тому що прийняті рішення

були багато в чому поверхневими, залежали від випадкових факторів або від простого бажання деяких представників влади [1, с. 227].

Розглядаючи питання боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (далі по тексту статті – предметів наркотизму) слід наголосити, що вони набувають актуальності не тільки внаслідок численних наукових досліджень у галузі кримінального права та процесу, криміналістики та кримінології та інших юридичних наук, але й внаслідок значного негативного впливу на криміногенну ситуацію в країні. Актуальність кримінально-правової протидії вимагає звернення до проблеми нормативного визначення тих або інших понять, зокрема таких як «наркоманія» та «наркотизм», що потребують детального наукового аналізу, оскільки боротьба з розповсюдженням наркоманії буде ефективною у тому числі і за умови формування необхідного понятійного апарату.

У першу чергу необхідно розглянути поняття «наркоманія» як базове, задля належного розуміння відмінності між даним поняттям та іншими категоріями, застосування яких є доцільним з точки зору забезпечення належного розуміння положень антинаркотичного законодавства.

Поняття «наркоманія» розкривається у ст. 1 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ним», під якою розуміють психічний розлад, зумовлений залежністю від наркотичного засобу або психотропної речовини внаслідок зловживання цим засобом або цією речовиною [2].

Загалом перше нормативне визначення наркоманії було представлене Всесвітньою організацією охорони здоров'я у 1952 році, під якою розуміли певний стан, який викликається періодичною чи хронічною інтоксикацією, шкідливою для людини і суспільства, і який виникає в результаті багаторазового вживання наркотику (речовин). В той же час були сформульовані і базові ознаки наркоманії, що відрізняли останню від інших хворобливих станів: непереборне бажання або потреба продовжувати прийом

наркотиків і отримувати їх будь-яким шляхом; прагнення збільшення дози; залежність психічного (психологічного), а іноді і фізіологічного характеру від впливу вживаного наркотику. Сьогодні деякі міжнародні експерти пропонують термін «наркоманія» замінити на термін «лікарська залежність». Свою пропозицію експерти мотивують тим, що постійно створюються нові види наркотиків і існує нагальна потреба у пошуку такого терміна, за допомогою якого можливо об'єднати всі види зловживань речовинами певної дії, у тому числі і наркотичними під єдиною назвою – лікарська залежність. На наш погляд, така пропозиція не дозволяє вирішити поставлені перед практикою проблеми, оскільки загальновідомо, що лєвова частка наркотичних засобів, які виступають предметом немєдичного вживання не мають безпосередньої медичної цінності, тобто взагалі як лікарські засоби не використовуються, оскільки шкода від їх вживання є більшою від корисних якостей.

Вищезазначене поняття «наркоманія» має досить яскраво виражений медичний зміст, тобто проявляється як певна хвороба, яка виникає у випадку зловживання предметами наркотизму [3, с. 17]. Проте, дане поняття не є зручним для використання у правовій сфері, так як для юристів цікавим і важливим є не стільки медичний, скільки юридичний зміст того або іншого поняття.

Юридичний аспект розуміння наркоманії як певного явища є необхідним, оскільки в Кримінальному кодексі України чи в Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачені протиправні діянннн, за які настає відповідальність відповідно до цього законодавства, а предметом даних злочинів є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, тобто предмети наркотизму.

Таким чином, задля введення поняття, яке не співпадає з поняттям «наркоманія» і при цьому має не медичний, а саме юридичний зміст в юриспруденцію пропонується ввести поняття «наркотизм», яке включає в себе наркоманію як хворобу – вживання наркотичних засобів, психотропних

речовин внаслідок чого людина стає так званим «наркоманом» (медичний аспект), соціальний аспект (наркоман деградує в інтелектуальному та фізичному сенсі та виступає людиною, яка вже втрачена як суспільно-корисна), а також юридичний аспект (наркотизм відіграє роль криміногенного фактору, оскільки немедичне вживання наркотиків, не будучи кримінально караним, супроводжується численними проявами злочинної поведінки).

Будь-яке поняття в юриспруденції визначається не тільки необхідністю його введення для досягнення певних наукових або практичних цілей, але й особливим змістом (ознаками та властивостями), яке дає можливість їх відмежування від інших однорідних понять.

На сьогоднішній день в юриспруденції висловлюється декілька пропозицій щодо визначення змістовних ознак поняття наркотизм. Так, науковці Т. А. Боголюбова та К. А. Толпекін пропонують розуміти під наркотизмом соціальне явище, сутність якого полягає в залученні до зловживання наркотиків окремих груп населення [4, с. 79]. Український вчений, професор В. М. Смітєнко вважає, що наркотизм – це передбачена законом сукупність діянь, що вчиняються з використанням наркотичних речовин і посягають на здоров'я населення та загальну (громадську) безпеку [5, с. 24].

Професор О. В. Козаченко розглядає поняття «наркотизм» як вчинення дій, які вступають в протиріччя з положеннями антинаркотичного законодавства України, більшість яких тягнуть за собою, у разі їх вчинення, адміністративну або кримінальну відповідальність [6, с. 12].

Щодо різниці між вищезазначеними дефініціями поняття «наркотизм», то вона полягає в тому, що в першому визначенні розкривається більше соціальний й частково юридичний аспект, а в наступному визначенні більше розкривається юридичний аспект.

На нашу думку, актуальним є саме визначення наркотизму як юридичного явища, задля правильного надання оцінки правовідносинам, на

які посягають адміністративні або кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням наркотичних засобів чи психотропних речовин.

Аналізуючи вищезазначені поняття можливо виділити певні ознаки поняття «наркотизм»: по-перше, це дії, які вступають в протиріччя з положеннями антинаркотичного законодавства України, яке формується в сфері державного управління, протидії злочинності, регулювання відносин на рівні окремих громад або навіть окремих юридичних осіб – суб'єктів господарської діяльності; по-друге, відповідальність за девіантну поведінку передбачена як адміністративним, так й кримінальним законодавством і представляється можливим запропонувати розширити коло галузей права, якими встановлюється відповідальність за рахунок трудового права; по-третє, суб'єктами даної поведінки можуть виступати лише фізичні особи, однак заходи кримінально-правового характеру можуть застосовуватися і до юридичних осіб, якщо буде встановлено, що вчинено діяння на користь або від імені юридичної особи. Тобто, особливість юридичного аспекту полягає у законодавчому закріпленні відповідальності за девіантну поведінку фізичної особи з можливістю поширення правового впливу на юридичних осіб.

В контексті дослідження актуальним сьогодні постає питання щодо розуміння поняття «наркотики», оскільки проблема декриміналізації «легких» наркотиків є досить важливою невирішеною проблемою в Україні, яка останнім часом викликає все більше дискусій серед не тільки науковців, але й політиків країни.

На даний час українське законодавство вже робить перші кроки на шляху легалізації марихуани. Є діюче розпорядження кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 № 735-р «Про задоволення Стратегії державної політики по відношенню до наркотиків на період до 2021 року», воно містить в собі пункт про вивчення перспектив медичного використання канабісу. Дана Стратегія є першим в історії України документом, який, спираючись на світовий і вітчизняний досвід, дійсно містить виважений та збалансований підхід до наркополітики. Однак, на жаль, реалізація цієї Стратегії все ще

перебуває на початковій стадії, і практика в Україні все ще залишається спрямованою на кримінально-репресивний підхід [7, с. 665].

За останні декілька років багато країн легалізували продаж канабісу (марихуани) у медичних цілях. Також сьогодні пропонують ввести в законодавство України такий термін як «розмір менший ніж невеликий», внести зміни в наказ Міністерства охорони здоров'я України 01.08.2000 № 188 у частині щодо канабісу, а саме змінити розміри від 7 до 30 грам та вилучити зі ст. 309 КК України покарання у вигляді арешту, обмеження чи позбавлення волі за порушення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту у невеликих розмірах. Також легалізація сприятиме певним чином появі нового джерела прибутку для держави, збільшення контролю держави у сфері обігу наркотичних засобів, а також є можливість виникнення певного корисного економічного ефекту.

Проте, необхідно пам'ятати, що у разі декриміналізації «легких» наркотиків або ж криміналізації певних речовин, поняття «наркотизму» одразу потребує удосконалення, внаслідок того, що предмет наркотизму як частина поняття зазнає змін.

На підставі вищезазначеного можливо зробити висновок, що поняття «наркотизм» та «наркоманія» є доволі різними. На нашу думку, поняття «наркотизм» є більш ширшим, оскільки включає в себе, крім медичного та соціального аспекту як поняття наркотизму, ще й юридичний аспект. Таким чином, доречним було б уніфікувати поняття наркоманії та наркотизму, зокрема вивести єдине поняття наркотизму, яке б включало всі ознаки та було чітко закріплене на законодавчому рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ступник Я. В. Антинаркотичне законодавство в світлі трансформації політики протидії наркозлочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 25. С. 227–231.

2. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ним: Закон України від 15.02.1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 62.
3. Кримінально-правова боротьба з розповсюдженням наркоманії : навч. посіб. / Н. А. Мирошниченко, О. В. Козаченко; Одес. нац. юрид. акад. – 2-е вид., доповн. О. : Юрид. л-ра, 2005. 158 с.
4. Боголюбова Т. А., Толпекин К. А. Наркотизм и наркомания: основные направления борьбы и профилактики. *Советское государство и право*. 1987. № 1. С. 79.
5. Смитиенко В. Н. Преступления против здоровья населения. Омск, 1972. С. 24–25.
6. Козаченко О. В. Поняття предмету наркотизму і його кримінально-правове значення: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Одеса, 2000. 21с.
7. Грабовська І. С., Зозуля А. О. Проблема легалізації наркотичних засобів у Кримінальному праві України. *Молодий вчений*. № 4 (56) 2018. С. 663–667.